

kama, tablicama i grafičkim prikazima.

Portretirajući Törbel kao djelotvoran, čvrsto integriran ekološki sistem koji je međutim također bio prisiljen prilagođavati se promjenama, Netting opisuje geografske uvjete i tehnologiju, analizira historijske i suvremene demografske trendove te komentira neke aspekte društveno-političke organizacije neposredno povezane s procesima promjene i održanja kontinuiteta.

Prva tri poglavlja govore o fizičkim obilježjima područja u kojem je Törbel smješten. Autor je pokušao kvantificirati upotrebu zemlje, ljetine i domaćih životinja nužnih za opstanak obitelji. Na temelju arhivskih podataka od 13. stoljeća nadalje razmotrio je povijest načina iskorištavanja zemlje te održanje zajedničkih i privatnih posjeda.

Sljedeća tri poglavlja govore o stanovništvu sela. Rekonstrukcija cjelokupne populacije sela za svaku od proteklih 270 godina otkriva trendove plodnosti i smrtnosti.

U sedmom poglavlju Netting objašnjava kako je uvođenje krumpira u prehranu potkraj 18. stoljeća izazvalo ogroman porast broja stanovnika.

Daljnja tri poglavlja govore o značajkama društvene organizacije. One nisu tretirane kao posljedice isključivo ekonomskih i materijalnih uzroka, niti kao samostalne varijable neuvjetovane ekološkim prilikama. Politički sukobi u Törbelu proturječe stereotipu seoske harmonije, a ujedno jasno pokazuju ulogu obiteljskih veza u održavanju ravnoteže među političkim grupacijama. Kućanstvo je privredna jedinica i jedinica reprodukcije ljudi; veličinom i pripadnicima prilagođava se mijenama ekonomskih prilika.

Naglasak je u ovom radu na samodovoljnosti integrirane male zajednice u ekološkoj ravnoteži. No Törbel je, kao i svaka slična zajednica, bio i jest zatvoren, ali ne i nepristupačan promjenama; zajed-

nica, ali društveno diferencirana, dakle i konfliktna; samodovoljan, ali istodobno uključen u međunarodnu robno-novčanu privredu.

Sagledavanje ove zajednice »izvana« — jednako tako iscrpno praćenje utjecaja zapadnoevropskih društveno-ekonomskih prilika tokom historije na ovdje analizirane aspekte života stanovnika Törbela — moglo bi biti sadržajem jednog drugog istraživanja.

Maja Povrzanović

Werner Röllin, Alois Bruhin, »Die alti Rellete« von Wollerau. Ein fasnächtliches Narrenspiel mit historischen und aktuellen Bezügen, Fasnachtsgesellschaft »Fidelitas« Wollerau, Zürich 1983, 65 str. + 40 tabli.

U uvodnom dijelu knjige Werner Röllin donosi povijesni pregled nastanka i mijenjanja pučkih pokladnih igrokaza na njemačkom govornom području od 15. stoljeća do danas. Govori prvenstveno o Njemačkoj, no kao Švicarac naglašava neke specifičnosti pokladnih igrokaza u Švicarskoj.

Autor smatra da je »igra često stilističko obojenje običaja s tendencijom ka teatarskom razvoju« (str. 1). Bez obzira na to radi li se o spontanim teatralnim ponašanjima, organiziranim povorkama s elementima predstave ili o različitim dramskim oblicima, poklade su im, kao njihov okvir, davale i daju uvijek nove poticaje za stvaranje i širenje.

S druge strane, od polovine 19. stoljeća nadalje predstave usko povezane s običajem služe prije svega njegovu očuvanju i obnavljanju.

Zato se, prema Röllinu, istraživaču pri analizi slojeva običaja postavlja važno pitanje o arhaičnim i novonastalim elementima običaja i s njima povezanih predstava, o funkcionalnim promjenama tih elemenata, te o njihovoj integraciji u nov sklop običaja i predstave.

»Die alti Rellen« iz Wolleraua pruža povod i materijal za takvu analizu.

Radi se o pokladnoj lakrdiji koja prikazuje pomlađivanje žena u čarobnom mlinu.

Motiv pomlađivanja već je u 15. i 16. stoljeću bio često prisutan u njemačkoj književnosti i slikarstvu, drvorezbarstvu i bakrorezima. Prvi zabilježeni pokladni igrokaz koji je govorio o pomlađivanju žena potječe iz 1440. Pozadinu pokladnog prikaza pomlađivanja često je predstavljao motiv izvora mladosti, orijentalnog porijekla, do danas prenošen u bajkama i narodnim pjesmama, te u srednjovjekovnoj književnosti. Osim kao kupanje u izvoru mladosti, pomlađivanje je u kasnom srednjem vijeku prikazivano i kao taljenje u kovačkoj peći, prekivanje na nakovnju, te kao nasadivanje nove glave.

Tokom 16. stoljeća na njemačkom govornom području čarobni mlin zamjenjuje sva ova sredstva kao rekvizite igrokaza.

Röllin kratko prikazuje dokumente iz 16. stoljeća o prelasku s peći, nakovnja ili izvora na mlin kao središnji motiv predstave o pomlađivanju, objašnjavajući ga kulturnohistorijskim kontekstom.

Više od trećine knjige posvećuje komentiranim slikovnim prikazima mlina za pomlađivanje iz Njemačke, Švicarske, Austrije, Švedske, Nizozemske, Irske, Francuske i Slovenije (slikovni prikazi »Vrhpoljskog babjeg mlina«, prikazi takvog mlina na košnicama, fotografija »Babjeg mlina« u pokladnoj povorci Slovenaca u južnom Tirolu 1942).

Tokom 18. stoljeća čarobni mlin, do tada samo likovno prikazivan, postaje i kazališni rekvizit — dio pokladne povorke i rekvizit na pozornici. Prva sigurna potvrda za to potječe iz 1773. kada je u Mecklenburgu izveden pučki igrokaz o pomlađivanju u obliku baleta.

Autor navodi regije izvan Švicarske u kojima se mlin pojavljuje kao pokladna atrakcija u 19. i 20.

stoljeću (između ostalog i u Sloveniji). Posebno prikazuje »Maitli — Rellen« u Švicarskoj, najiscrpnije dokumentirajući izvedbe u Wollerauu.

Navedeno je mnoštvo upotrijebljenih izvora, a tekst je popraćen i bibliografijom radova o ovoj temi.

U drugom dijelu knjige prenijeti su programi i cjeloviti tekstovi pokladnih povorki i predstava koje je organiziralo pokladno društvo »Fidelitas« iz Wolleraua: »Wyber Rellen« iz 1958. i — bitno različit tekst — »Die alti Rellen« iz 1983. (pre-radio ga je Alois Bruhin). Sadržajnim i funkcionalnim razlikama ovog suvremenog igrokaza naspram svih dosadašnjih s istim motivom bavi se Röllin u svojim zaključnim razmišljanjima.

Na prijelazu 16. u 17. stoljeće motiv pomlađivanja se sve isključivije vezivao za ženski spol. Taj je proces kulminirao dramskim oblikovanjem pokladne lakrdije »Altweibersmühle«, koja se od kraja 18. stoljeća izvodi na ulicama i trgovima mnogih evropskih gradova i sela kao pokladni spektakl. »Žrtve« lakrdije su ostarjele žene marginalnog društvenog položaja.

Društvena i spolna emancipacija, te nedostatak inovatornih snaga koje bi ga izmijenile ili nanovo oblikovale, doveli su do sve većeg propadanja »Altweibersmühle« u Wollerauu. Na stari se način više nije mogao izvoditi jer njegova društvena i spolna isključivost proturječi emancipatorskom duhu suvremenog društva. Organizatoru pokladnih priredbi u Wollerauu preostalo je stoga da, ukoliko nije želio ovaj igrokaz izostaviti s repertoara, pokuša izmijeniti njegov karakter.

U prerađenom tekstu iz 1983. dotadašnje spolno, slojevno ili klasno usmjereno pokladno izrugivanje usredotočeno na žene društveno marginalnog položaja zamijenjeno je novim sadržajem po kome svatko može postati predmetom poruge, bez obzira na spol i društvenu pripadnost. Zadržan je kontinuitet vanjske, historijske forme, ali su dodani

novi dijelovi igrokaza; historijska je dimenzija proširena u smislu aktualnosti teksta, a ženske su uloge upotpunjene muškima. Izvođači i gledaoci kreću se prostorima Wolleraua — veća prostorna i vremenska pokretljivost pruža više mogućnosti za improvizaciju i jednih i drugih.

Takva koncepcija smišljena je da bi igranje ovog igrokaza postalo zajednički čin izvođača i gledalaca, jedan od aspekata njihovog aktivnog sudjelovanja u pokladnim zbivanjima, stanovnicima Wolleraua očito vrlo važnim.

Maja Povrzanović

Richard Jeřábek s kolektivem, Proměny jihomoravské vesnice. (Národopisné studie z Brumovic)

Univerzita J. E. Purkyne v Brně — filozofická fakulta, Spisy filozofické fakulty č. 237, Brno 1981, 191 str.

Skupina etnologa i folklorista, nastavnika, suradnika i studenata Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Brnu ispitivala je pod vodstvom Richarda Jeřábka između 1969. i 1977. godine južnomoravsko selo Brumovice. U ovom zborniku objavljen je dio rezultata, ali još ne kao sustavna monografija nego kao niz samostalnih priloga. To su redom: **Stanovništvo i njegova društvena struktura 1869—1930.** (autor Jan Krist, str. 23—44), **Stanovništvo i životni standard u sadašnjosti** (Jarmila Lidmilová, 45—58), **Nastambe** (Václav Frolec, 59—84), **Odjeća i odijevanje** (Alena Jeřábková, 85—100), **Narodna estetika i stvaralačka aktivnost** (Richard Jeřábek, 101—118), **Narodno pripovijedanje** (Oldřich Sirovátka — Marta Šrámková, 119—152) i **Pjevanje** (Dušan Holý, 153—174).

Slijede izvaci na ruskome (175—182) i njemačkom (183—189).

Brumovice su selo u južnoj Moravskoj, tipično zemljoradničko-vinogradarsko naselje (danas kolektivizirano), s preko 350 kuća i goto-

vo 1 200 stanovnika. Izabrane su zato što ih je poznati češki književnik i publicist Jan Herben (1857—1936, rođen u Brumovicama) češće opisivao u svojim djelima. Herbenove etnografske opservacije, danas stare već gotovo stotinu godina, umnogome nadopunjuju današnju sinkronijsku sliku dajući joj tako historijsku dimenziju. Stoga je taj zbornik dobrodošla ilustracija pokušaja integracije različitih pristupa, metoda i tehnika pri sustavnom terenskom ispitivanju jednoga konkretnog današnjeg sela a posebno pri ispitivanju promjena koje se zbivaju tako reći neposredno pred očima istraživača.

Teoretska ishodišta za ovu vrstu proučavanja suvremenoga sela objasnio je u uvodnoj studiji (**Národopisni studij današnjega sela**, 11—22) voditelj projekta R. Jeřábek. Jugoslavenskim je etnolozima Jeřábkov pristup već poznat iz njegova referata pročitanoga na 13. savjetovanju EDJ u Otočcu 1973. (objavljen u Etnološkom pregledu br. 12, 1974, str. 101—106 pod naslovom **K některým základním teoretickým, metodologickým a metodickým problémům národopisného studia družstevní vesnice**).

Vítomir Belaj

Lidová stavební kultura v československých Karpatech a přilehlých územích. Lidová kultura s současnost, Svazek 7, Řídí Václav Frolec, Nakladatelství Blok, Brno 1981, 372 str.

Sedmi svezak zanimljive serije **Narodna kultura i sadašnjost** brnske naklade Blok posvećen je narodnoj graditeljskoj kulturi u čehoslovačkim Karpaticima i susjednim područjima. Njezin urednik Václav Frolec u uvodnom je članku obrazložio u čemu se sastoji interes modernog čovjeka za taj dio tradicijske baštine. Frolec ga vidi kao tri pravca. Prvi je znanstveni; nalazi se u nastojanju da se utvrde kulturno-historijski, kulturno-geo-